

Socialstyrelsen

Remissvar avseende Socialstyrelsens förslag till nya föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service enligt LSS för barn, ungdomar och vuxna

Famna – riksorganisationen för idéburen välfärd – tackar för möjligheten att lämna synpunkter på Socialstyrelsens förslag till nya föreskrifter och allmänna råd om bostad med särskild service enligt LSS för barn och ungdomar respektive vuxna.

Famna företräder idéburna organisationer som bedriver vård och omsorg utan vinstsyfte. Flera av våra medlemsorganisationer bedriver verksamheter inom LSS, inklusive bostäder med särskild service enligt 9 § 8 och 9 § 9 LSS. Våra medlemmar har lång erfarenhet av att bedriva småskaliga, personcentrerade och värdegrundsdrivna verksamheter med hög kontinuitet och stark lokal förankring. Vi fokuserar i vårt svar på de delar och förslag som är särskilt relevanta för våra medlemmar och den idéburna välfärdssektorn. I övrigt tar vi inte ställning till utredningens förslag.

Om Famna – riksorganisationen för idéburen välfärd i Sverige

Famna är riksorganisationen för idéburen välfärd i Sverige och representerar idéburna aktörer, så kallade utförare, inom den offentligt finansierade välfärden. Famna har 85 medlemmar som utgörs av allmännyttiga aktörer som utför; sociala tjänster, kvalificerad vård, arbetsmarknadspolitiska insatser och individuell omsorg där allt överskott återinvesteras i verksamheten. Medlemmarna inkluderar både stora och små, gamla och nya organisationer. Bland medlemmarna finns BRIS, Röda Korset, Ersta Diakoni, SOS-barnbyar, Bräcke diakoni, Stadsmissionerna, Rädda barnen, Stockholms sjukhem, Unizon med fler.

Sammanfattande synpunkter

Famna välkomnar ambitionen att stärka kvaliteten i LSS-boenden och att motverka tvångs- och begränsningsåtgärder. De allvarliga brister som IVO identifierat under senare år visar tydligt behovet av åtgärder för att stärka

rättssäkerhet, självbestämmande och kvalitet för personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS.

Vi delar särskilt bedömningen att:

- personalens kompetens behöver stärkas,
- boenden ska utformas och bedrivas på ett sätt som motverkar institutionsliknande miljöer,
- arbetet med att förebygga våld, övergrepp och otillåtna begränsningsåtgärder behöver tydliggöras,
- den enskildes delaktighet och självbestämmande behöver stärkas.

Samtidigt vill Famna framhålla att flera av de föreslagna förändringarna riskerar att få betydande konsekvenser för mindre idéburna utförare. Förslagen innebär ökade krav på kompetens, ledning, dokumentation och administration som kan bli särskilt utmanande för små och medelstora verksamheter.

Det är därför avgörande att:

- kommunernas ersättningsnivåer anpassas till de ökade kraven,
- kompetensförsörjningsproblemen beaktas nationellt,
- regleringen utformas proportionerligt så att seriösa mindre aktörer inte trängs undan.

Kompetenskrav för personal

Famna tillstyrker i huvudsak förslagen om stärkt kompetens hos personalen. Det är positivt att Socialstyrelsen tydliggör behovet av kunskap om funktionsnedsättningar, kommunikation, pedagogik, etik och förebyggande arbete kring utmanande beteenden.

Vi ser även positivt på ambitionen att höja andelen personal med eftergymnasial utbildning.

Samtidigt vill Famna understryka att kompetensförsörjningen redan idag är mycket ansträngd inom LSS-verksamheter. Särskilt rekryteringsläget på mer utbildad personal är svårt. Inte minst för verksamheter i mindre kommuner. Risken är betydande att föreslagna kompetenskrav blir svåra att uppfylla inom rimlig tid. Vi ser särskilt en risk för att yrkesverksam erfarenhet och så kallad tyst kompetens så som kompetens som förvärvats genom lång erfarenhet och personlig fallenhet är kompetenser som riskerar att inte tillmätas tillräcklig relevans med alvarliga konsekvenser för befintliga och väl fungerande verksamheter.

Att peka ut viss utbildning bedömer vi kan riskera att innebära att begränsa verksamheternas möjlighet att tillsammans med placerande kommun anpassa sammansättningen av personalen utifrån de behov som finns i respektive verksamhet utifrån de behov som finns hos de boende.

De behöver även beaktas att ersättningsnivåerna långsiktigt skapar förutsättningar för de lönenivåer som är möjliga att upprätthålla i verksamheterna. För att attrahera personal med rätt och tillräcklig kompetens behöver lönerna kunna sättas på en nivå som attraherar rätt arbetskraft och det måste finnas utrymme för löpande kompetensutveckling för att också kunna attrahera och behålla personal.

Famna anser därför att:

- staten bör överväga riktade kompetenssatsningar,
- yrkesverksam erfarenhet och intern kompetensutveckling fortsatt behöver tillmätas stor betydelse.

Det är även viktigt att regleringen inte leder till att engagerad och erfaren personal lämnar verksamheterna på grund av formella utbildningskrav. Vi har på andra områden sett den påverkan formella utbildningskrav kan få för möjligheten till rekrytering av medarbetare. Särskilt gäller detta tillståndspliktig verksamhet där tillståndsbedömningen för fristående aktörer innebär att personer med hög kompetens men avsaknad av formella akademiska meriter kan arbeta i offentligt driven verksamhet som inte kräver tillstånd men avhålls från motsvarande roll hos fristående aktörer.

Krav på föreståndare

Famna delar bedömningen att ledningens kompetens är central för kvaliteten i verksamheten. Förslaget om krav på relevant högskoleutbildning och erfarenhet är i huvudsak rimligt.

Samtidigt vill Famna framhålla att mindre idéburna verksamheter ofta har små organisatoriska strukturer där en och samma ledningsfunktion kan ansvara för flera närliggande verksamheter. Det är viktigt att regleringen lämnar tillräckligt utrymme för proportionerliga och verksamhetsanpassade lösningar.

Det bör därför förtydligas att kraven på föreståndarens närvaro och ansvar ska bedömas utifrån verksamhetens storlek, komplexitet och kvalitet – inte utifrån schabloner.

Vidare är det redan idag svårt att få tillstånd från IVO även för mycket erfarna chefer med högskoleutbildning.

Småskalighet och icke-institutionella miljöer

Famna välkomnar att Socialstyrelsen tydligt markerar vikten av småskalighet och hemlika miljöer. Många idéburna verksamheter har länge arbetat utifrån dessa principer. Behoven inom berörda grupper skiljer sig dock åt. Alltför små

enheter kan i vissa fall innebära en oönskad begränsning av de sociala kontakterna.

Vi ser positivt på att:

- institutionsliknande miljöer motverkas,
- antalet boende i gruppboendestäder hålls nere till nivå som passar de boendes behov.

Det är viktigt att regleringen inte blir alltför statisk både vad avser boendenas storlek och möjlighet till samlokalisering.

Alltför strikt bedömning vad avser samlokalisering kan få oönskade effekter. Samlokalisering med andra verksamheter kan ibland innebära en fördel för den stödberättigade och bidra till att öka personens självständighet utan att det sker på bekostnad av den hemliga miljön. Det är därför viktigt att en helhetsbedömning görs utifrån såväl verksamheternas karaktär som den enskildes behov.

Precis som Myndigheten för vård och omsorgsanalys lyfter fram i sin rapport *Att leva som andra* Rapport 2026:6 behöver samlokalisering inte alltid vara negativt. De skriver bland annat att: *Det kan skapa förutsättningar för att bryta social isolering, få tillgång till större sociala nätverk och bli mer delaktig i samhället.*

I rapporten skriver de även: *Vi ser också att det ofta är andra faktorer, framförallt bemanning och arbetssätt som har mer direkt betydelse för individernas vardagsliv och självbestämmande, samt att Våra intervjuer tyder på att en del personer behöver ha sin dagliga verksamhet nära bostaden, och tycker att det är tryggt med samma personal i gruppboendestaden som i den dagliga verksamheten. De lär då känna personalen som vet vad de vill och behöver.*

Samlokalisering med exempelvis skola, daglig verksamhet kan för vissa vara en god förutsättning för en trygg vardagsmiljö och även skapa en långsiktig trygghet genom livet. Vi ser en risk att förslagen kan medföra att idag mycket välfungerande strukturer slås sönder, att väl fungerande verksamheter riskerar att få stängas trots att de håller god kvalitet och erbjuder en samlat god livskvalitet för de boende. Det undantag som lyftes fram i lagstiftningen för bygemenskap berörs inte i föreskrifterna eller konsekvensutredningarna.

Famna vill därför framhålla vikten av att tillämpningen fortsatt möjliggör individuella bedömningar och lokala lösningar som samtidigt uppfyller LSS intentioner. Precis som Myndigheten för vård och omsorgsanalys lyfter fram kan andra faktorer än samlokalisering ha större betydelse för om personerna får det stöd de behöver än samlokalisering och det är därför viktigt att Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd understödjer sådana sammantagna bedömningar som gör att alla utifrån sina egna behov får sina rättigheter enligt LSS uppfyllda. Varken föreskrifter eller allmänna råd är dock tillräckligt om kommunerna inte gör tillräckliga individuella bedömningar av

enskildas behov eller ger de ekonomiska förutsättningar som krävs för tillräcklig bemanning, kompetensutveckling och kompletterande insatser som sammantaget kunna uppfylla behoven. Som både riksrevisionens granskning (RiR 2026:6 LSS – ett kommunalt uppdrag under statens styrning och kontroll) och Rapporten från Myndigheten för vård och omsorgsanalys visar har det skett en minskning av LSS-insatser som inte motiveras av minskade behov. Antalet timmar i beviljade insatser minskar och färre beviljas insatser ledsagarservice och avlösarservice. Det drabbar såväl den enskilde som får svårare att få sin rätt att leva som andra uppfyllt och det gör det svårare för verksamheter som bedriver boenden att möta behov som borde mötas av andra insatser.

Vi ser en stor risk att med nuvarande formuleringar kan befintliga välfungerande idéburna verksamheter som på ett beprövat sätt under lång tid visat att de kan möta behov hos en grupp vars behov är både mycket omfattande och många gånger svåra att möta riskerar att bli av med sina tillstånd eller att liknande nya verksamheter inte ges möjlighet att byggas upp trots att behoven finns.

Risk för ökade kostnader utan full kompensation

Socialstyrelsen bedömer att ökade kostnader för privata och idéburna utförare i praktiken kommer att finansieras genom kommunala ersättningar.

Famna vill här framföra att detta inte kan tas för givet.

Erfarenheten från idéburna utförare är att ersättningssystem inom LSS ofta är hårt pressade redan idag. Om nya krav införs utan motsvarande kompensation riskerar konsekvensen att bli:

- försämrade ekonomiska förutsättningar,
- minskat utrymme för kvalitetsutveckling,
- svårigheter för mindre aktörer att bedriva verksamhet.

Det finns därmed en risk att regleringen i praktiken leder till ökad marknadskoncentration och minskad mångfald bland utförarna.

Famna anser därför att regeringen och kommunerna behöver säkerställa att ersättningssystemen anpassas till de nya kraven.

Delaktighet och självbestämmande

Famna välkomnar de förtydliganden som görs kring:

- kommunikativt och kognitivt stöd,
- delaktighet,
- inflytande,
- självbestämmande.

Det är positivt att föreskrifterna tydligare knyter an till LSS grundläggande intentioner och till rättighetsperspektivet i funktionsrättskonventionen.

Vi saknar dock perspektiv kopplade till digitala betallosningar och digital identifiering som blivit en allt starkare norm i dagens samhälle och i den dagliga livsföringen. Inköp, biljetter till fritidsaktiviteter, resor som ska göras digitalt men också mindre köp på butiker eller lokala marknader förutsätter allt oftare digital betalmetod. Självständigheten hämmas om sådana transaktioner får genomföras av personal som ska lägga ut privat via sina egna betaltjänster. Att upprätthålla rättssäkerhet i sådant förfarande blir också utmanande. Ett förtydligande på detta område skulle behövas.

Avslutande synpunkter

Famna delar ambitionen att stärka kvaliteten inom bostäder med särskild service enligt LSS och att motverka de allvarliga missförhållanden som uppmärksammas i tillsyn och granskningar. Vi vill dock lyfta fram att dessa missförhållanden inte är jämnt fördelade bland olika typer av aktörer. I IVOs underlag finns inte idéburna aktörer utskilda varför det inte mot bakgrund av det underlaget går att bedöma i vilken mån de risker som iakttagits är lika stora i idéburna verksamheter även om de kan ses hos såväl kommunala som hos fristående kommersiella aktörer. I den mån sådana brister som identifierats förekommer eller riskerar att förekomma ska de förstås motarbetas oavsett typ av huvudman. Vi vill dock framhålla att idéburna aktörer i välfärden generellt håller en hög kvalitet trots att de ofta är hårt ekonomiskt pressade på grund av en sedan länge pågående hög kostnadspress och ersättningsnivåer som inte följer kostnadsutvecklingen.

För att reformerna ska få avsedd effekt krävs därför att:

- finansieringen är långsiktigt hållbar,
- kompetensförsörjningen stärks nationellt,
- regleringen tillämpas proportionerligt,
- mindre idéburna aktörer ges realistiska möjligheter att uppfylla kraven.

Idéburen välfärd spelar en viktig roll för mångfald, kontinuitet och kvalitet inom LSS. Det är angeläget att nya regler stärker kvaliteten utan att samtidigt försvåra för seriösa idéburna verksamheter att fortsätta bedriva och utveckla sitt arbete.

Å Famnas vägnar,

Emma Henriksson, Generalsekreterare